

طرح پیشنهادی ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی برای کتابخانه‌های شرکت مخابرات مستقر در استان تهران

یعقوب نوروزی^۱

چکیده: تحقیق حاضر از سه بخش اصلی تشکیل شده است. بخش اول به مطالعه وضعیت کنونی کتابخانه‌های شرکت مخابرات مستقر در استان تهران اختصاص دارد. در این بخش وضعیت نیروی انسانی، مجموعه‌سازی و سازماندهی، تجهیزات، بودجه و مسائل خاص مربوط به این کتابخانه‌ها مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. بخش دوم نکاتی را پیرامون اهداف و عملکردهای شبکه، وظایف و نقش این‌گونه شبکه‌ها در جهت اشتراک منابع، پیش‌نیازهای ایجاد شبکه و ریخت‌شناسی شبکه را مطرح می‌سازد. بخش سوم نیز برای بهبود وضعیت کتابخانه‌ها و ایجاد ارتباط فعال و متقابل میان آنها به پیشنهاد طرح ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی در کتابخانه‌های مورد مطالعه می‌پردازد. این طرح با توجه به امکانات و محدودیت‌های موجود در کتابخانه‌های مورد بررسی، دارای ریخت‌شناسی ترکیبی و آمیخته است. بدین ترتیب که برخی از فعالیت‌های شبکه به صورت متمرکز انجام می‌گیرد و برخی دیگر به صورت غیرمتمرکز، و با همکاری کتابخانه‌های مورد بررسی صورت می‌گیرد.

مقدمه

امروزه در کشورهای پیشرفته جهان، اطلاعات و شبکه‌های اطلاع‌رسانی از اهمیت زیادی برخوردارند و جزء جدایی‌ناپذیر فن‌آوری اطلاعات می‌باشند. اما در کشورهای توسعه نیافته، اطلاعات و شبکه‌های اطلاعاتی جایگاه خود را باز نیافته‌اند و در این کشورها به اطلاعات از دید

۱. برگرفته از: یعقوب نوروزی، "طرح پیشنهادی ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی برای کتابخانه‌های شرکت مخابرات مستقر در استان تهران". پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۸.

یک منبع حیاتی نمی‌نگرند. این عدم نگرش مثبت باعث رکود توسعه اقتصادی و فن‌آوری در این کشورها شده است.

در پاسخ به این نیاز، و با توجه به ناتوانی در تهیه اصل منبع اطلاعاتی، فرایند ضعیف اطلاع‌رسانی، بی‌توجهی و نبودن امکانات و تجهیزات، عقب‌ماندگی فن‌آوری ارتباطات و محدودیت‌های بازیابی، باعث شده تا این کشورها در فکر به راه انداختن شبکه‌های وسیع اطلاع‌رسانی در سطوح محلی، ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی باشند و هزاران مرکز کوچک و بزرگ را در زمینه گردآوری، ذخیره و بازیابی، انتقال و اشاعه اطلاعات ایجاد کنند. اما به نظر می‌رسد که این مهم در کشور ما به درستی جایگاه خود را نیافته است و با توجه به اینکه بسیاری از مؤسسات و نهادها داعیه بهره‌وری از اطلاعات را در قالب شبکه دارند، اما هیچگونه ساختار سازمانی و تشکیلات نظام‌مندی برای ایفای بهره‌وری از اطلاعات ندارند و صرفاً شبکه‌ها بیشتر محدود به تعدادی سخت‌افزار رایانه‌ای هستند که به صورت درون سازمانی کار ورود و بازیابی اطلاعات را انجام می‌دهند و اغلب موارد فاقد ارتباطات گسترده‌ای می‌باشند که در حد یک شبکه اطلاع‌رسانی فعال مطرح است. همین امر باعث شده است تا ما نسبت به اطلاعات موجود مراکز اطلاعاتی و کتابخانه‌های خود آگاهی لازم را نداشته باشیم. بنابراین باید تلاش کنیم تا ضمن رفع ابهامات و شبهات در مورد مفهوم شبکه اطلاع‌رسانی و دامنه وظایف و کارکرد آن، الگوهای عملی و تجربه‌های عینی را در کشور پیاده و کسب کنیم.

در چنین شرایطی است که "طرح پیشنهادی ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی برای کتابخانه‌های شرکت مخابرات مستقر در استان تهران" ارائه می‌گردد. تا با توجه به اهمیت، جایگاه و ضرورت وجودی این‌گونه شبکه‌ها در زمینه گردآوری، ارائه، و اشاعه اطلاعات با استفاده از آخرین فن‌آوری‌های جدید و تجهیزات پیشرفته‌ای که وجود دارد زمینه را برای استفاده هر چه بیشتر از منابع اطلاعاتی کتابخانه‌های مورد مطالعه و مشارکت هر چه بیشتر این کتابخانه‌ها را در شبکه‌های ملی و بین‌المللی اطلاع‌رسانی فراهم آورد. این امر موجب می‌شود تا آمادگی کامل را برای ورود به قرن ۲۰۰۰ کسب کنیم، قرنی که دامنه آن تا بدانجاست که قرن ارتباطات و انفجار اطلاعات نامیده شده است.

تعریف مسئله

شناسایی و بررسی کتابخانه‌های شرکت مخابرات مستقر در تهران جهت تعیین نقاط قوت و ضعف این کتابخانه‌ها، میزان هماهنگی آنها و یافتن راه‌ها و روش‌هایی برای بهبود میزان استفاده از منابع موجود و کوشش در جهت ایجاد فرایند ارتباطی قوی‌تر و رسمی‌تر در قالب طرح ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی برای این کتابخانه‌ها است.

پرسش‌های اساسی

۱. نیروی انسانی کتابخانه‌های مورد بررسی به چه صورت است؟
۲. ساختمان و تجهیزات کتابخانه‌های مورد بررسی چگونه است؟
۳. مجموعه‌سازی کتابخانه‌های مورد بررسی به چه ترتیب صورت می‌گیرد؟
۴. شیوه سازماندهی و آماده‌سازی منابع اطلاعاتی چیست؟
۵. شیوه ارائه خدمات در این کتابخانه‌ها چگونه است؟
۶. بازیابی منابع اطلاعاتی از چه طریقی صورت می‌گیرد؟
۷. شبکه مناسب برای کتابخانه‌های مورد بررسی کدامند؟
۸. پوشش موضوعی شبکه مورد نظر چگونه باید باشد؟

هدف و فایده پژوهش

هدف اساسی این تحقیق، تعیین شبکه اطلاع‌رسانی مناسب برای کتابخانه‌های شرکت مخابرات مستقر در استان تهران است که با بررسی جامع این کتابخانه‌ها از لحاظ تجهیزات، منابع، نیروی انسانی، نحوه سازماندهی منابع اطلاعاتی و بازیابی آنها صورت می‌گیرد تا این کتابخانه‌ها بتوانند بر سطح همکاری‌های خود در جهت دسترسی به منابع یکدیگر بیافزایند. فواید تحقیق عبارتند از: آگاهی یافتن از وضعیت کتابخانه‌ها به منظور برنامه‌ریزی صحیح جهت بهبود عملکرد وضعیت کتابخانه‌ها، اشتراک منابع و استفاده مناسب از نیروی انسانی و تجهیزات، و در نهایت شکل‌گیری نظامی مناسب برای تبادل اطلاعات در سطوح و اشکال مختلف.

روش پژوهش و جامعه مورد مطالعه

به دلیل ماهیت خاص این تحقیق از دو روش عمده زیر در مراحل مختلف تحقیق استفاده شده است:

۱. روش پیمایشی
  ۲. روش طراحی سیستم
- با توجه به اختصاص بخشی از تحقیق حاضر به مطالعه وضعیت کنونی کتابخانه‌های تحت بررسی در این بخش از روش پیمایشی استفاده شده است. نهایت اینکه ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی مناسب براساس یافته‌های مناسب نیاز به استفاده از روش طراحی سیستم دارد. لذا نتیجه‌گیری می‌شود روایی روش‌هایی به کار رفته در این تحقیق مناسب است.
- مواد کتابی و غیرکتابی، امکانات و تجهیزات کتابخانه‌های مورد بررسی، نیروی انسانی

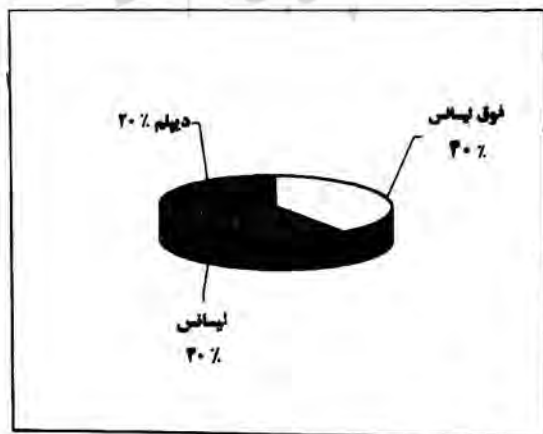
کتابخانه‌ها و جامعه مورد مطالعه را تشکیل می‌دهند. تعداد کتابخانه‌های مورد مطالعه در این تحقیق ده کتابخانه تخصصی است که در زمینه‌های وابسته به مخابرات و گرایش‌های مختلف آن به ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان خود مشغول‌اند.

جمع‌آوری اطلاعات در این تحقیق با استفاده از پرسشنامه انجام شده است. پرسشنامه مورد نظر به گونه‌ای طراحی شده است که اهداف تحقیق و پاسخ‌گویی به سؤالات اساسی تحقیق را برآورده سازد.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

اطلاعات به دست آمده از طریق هر یک از سؤالات پرسشنامه به صورت ترسیم جداول آماری صورت گرفت و در موارد لازم نمودارهای مربوطه نیز رسم شد. در پایان نیز برای هر یک از جداول و نمودارهای ترسیم شده با استفاده از شیوه‌های آماری و تحلیل جداول نتیجه یافته‌های کسب شده قید گردید. یافته‌های به دست آمده در مورد وضعیت کتابخانه‌های مورد بررسی را می‌توان به شرح زیر مورد اشاره قرار داد:

در کتابخانه‌های تحت بررسی به غیر از یک مورد بقیه مسئولان فاقد تحصیلات عالیه کتابداری هستند که این خود می‌تواند باعث ضعف رهبری در عملکرد مدیریتی و هدایت بخش‌های مختلف کتابخانه باشد. با داشتن ۲ نفر دیپلم و ۴ نفر لیسانس به عنوان مسئول به نظر می‌رسد که مسئولان از سطح تحصیلی مناسبی برای مدیریت فعال کتابخانه برخوردار نیستند.

نمودار ۱. میزان تحصیلات مسئولان کتابخانه‌های مورد بررسی

در زمینه تجربه کاری، مسئولان ۴ کتابخانه دارای تجربه زیر پنج سال هستند و دو مورد تنها یک سال سابقه مدیریتی دارند که این می‌تواند در بدو امر ضعف‌هایی را به دنبال داشته باشد و تأثیرات منفی را در زمینه مدیریت کارآمد و مجموعه‌سازی مناسب سبب شود.

تعداد کل کارکنان شاغل در کتابخانه‌های تحت بررسی ۲۷ نفر هستند که ۴ نفر آنها متخصص کتابداری، ۱۵ نفر متخصص در رشته‌های غیرکتابداری، ۷ نفر دیپلم و ۱ نفر زیر دیپلم است. نکته قابل توجه اینکه هر ۴ نفر متخصص کتابداری در کتابخانه‌ای خاص فعالیت دارند.

در زمینه سابقه کاری و تاریخ تأسیس کتابخانه‌ها تنها ۴ کتابخانه یعنی ۴۰ درصد جامعه مورد مطالعه دارای سابقه کمتر از ۱۰ سال هستند و بقیه کتابخانه‌ها سابقه بیش از ۱۰ سال دارند. در این میان، کارکنان دو کتابخانه دارای سابقه بالای ۲۷ سال نیز هستند. اما در مورد استقلال ساختمان کتابخانه وضعیت چندان مساعد نیست. زیرا تنها ۲ کتابخانه یعنی معادل ۲۰ درصد جامعه مورد مطالعه دارای ساختمان مستقل برای کتابخانه هستند که این دو نیز قابلیت گسترش ندارند.

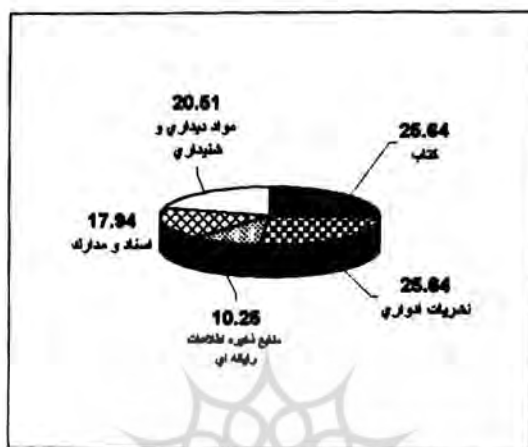
بخش‌های مختلف کتابخانه‌ها وضعیت مناسبی دارند. تنها بخش‌هایی که در این میان از وضعیت مناسبی برخوردار نیستند بخش صحافی و مرکز رایانه است. هر چند بخش صحافی ممکن است ضروری به نظر نرسد، ولی عدم توجه به مرکز رایانه با پیشرفت‌های کنونی و رشد فن‌آوری ممکن است در آینده جبران‌ناپذیر باشد. خوشبختانه در مصاحبه‌های صورت گرفته، مسئولان بعضی از کتابخانه‌ها خبر از راه‌اندازی این بخش را داده‌اند.

منابع اطلاعاتی موجود در کتابخانه‌های تحت بررسی از لحاظ داشتن کتاب و نشریات ادواری در وضعیت بسیار مناسبی قرار دارد و تمامی کتابخانه‌های ۱۰ گانه دارای منابع تخصصی هستند. در مورد مواد دیداری و شنیداری و اسناد و مدارک هر چند بعضی از کتابخانه‌ها فاقد این نوع منابع هستند، اما وضعیت رضایت‌بخش است. ولی در مورد منابع ذخیره شده در رایانه وضعیت مناسبی وجود ندارد، بدین دلیل که تنها ۱۰/۲۵ درصد از کل جامعه آماری را به خود اختصاص داده است.

زمینه‌های موضوعی منابع موجود با توجه به نتایج به دست آمده نشان دهنده وضعیت مناسبی است. چون ۳۰/۳ درصد از جامعه آماری مجابرات است، الکترونیک و رایانه نیز هر کدام به ترتیب با ۲۷/۲۷ درصد و ۲۴/۲۴ درصد در مکان‌های بعدی قرار دارند. این وضعیت نشان‌دهنده آن است که در مجموعه‌سازی اکثریت کتابخانه‌ها نسبت به گرایش‌های موضوعی اصلی آنها توجه شده است.

براساس نتایج حاصل در مورد عوامل مؤثر در انتخاب منابع هر چند بیشترین عوامل مؤثر با ۳۰/۳ درصد مربوط به نظر کارشناسان است و بودجه پس از آن در درجه دوم اهمیت قرار دارد،

ولی عامل شناخت و نیاز به تحقیقات با ۱۸/۱۸ درصد، کم‌اثرترین عامل را در انتخاب منابع نشان می‌دهند.

نمودار ۲. منابع اطلاعاتی موجود در کتابخانه

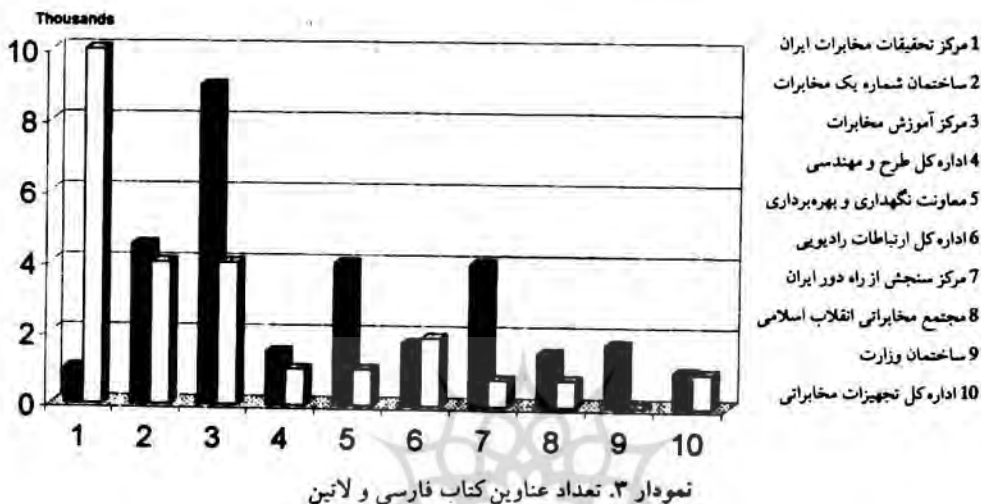
جدول ۱. تعداد عناوین منابع موجود در کتابخانه‌های ۱۰ گانه

مواد دیداری - شنیداری		گزارش		نشریات ادواری		کتاب	
لاتین	فارسی	لاتین	فارسی	لاتین	فارسی	لاتین	فارسی
جمع	۷۲۵	۲۱۰۷	۳۸۸۵	۸۱۳	۳۷۱	۲۲۹۶۵	۲۴۴۰۰
جمع کل	۷۲۵	۵۹۹۲		۱۱۸۴		۴۷۳۶۵	

با توجه به اینکه بیشتر منابع روزآمد تخصصی در زمینه‌های موضوعی مورد نیاز جامعه تحقیق لاتین است، انتظار می‌رود نسبت به تهیه کتاب‌های لاتین تلاش بیشتری صورت گیرد. تعداد عناوین نشریات لاتین کمی بیش از دو برابر نشریات فارسی است که نسبت مناسبی را نشان می‌دهد.

تعداد گزارش‌های فارسی نزدیک به دو برابر گزارش‌های لاتین است و این نسبت بیشتر به دلیل محتوای گزارش‌های فارسی است که بیشتر در ارتباط با فعالیت‌های انجام شده در زمینه‌های مختلف موضوعی مربوط به مخابرات و گرایش‌های مختلف آن در مراکز است. اما در مورد مواد دیداری - شنیداری وضعیت مناسب وجود ندارد.

در انتخاب و تهیه منابع ۴۰ درصد کتابخانه‌ها از کمیته انتخاب استفاده می‌کنند. مهم‌ترین مجرای مورد استفاده در انتخاب منابع، ارتباط با ناشران معادل ۴۰/۹ درصد و کمترین آن برگ سفارش انتهای منابع معادل ۱۳/۶۳ درصد است. نکته قابل ذکر آن که مبادله بین کتابخانه‌های در تهیه منابع مورد مسامحه قرار گرفته است.

از نظر بودجه وضعیت مناسبی وجود ندارد و تنها یک کتابخانه از بودجه مناسبی برخوردار است و ۴۰ درصد کتابخانه‌ها دارای بودجه کم و ۳۰ درصد دارای بودجه متوسط هستند.

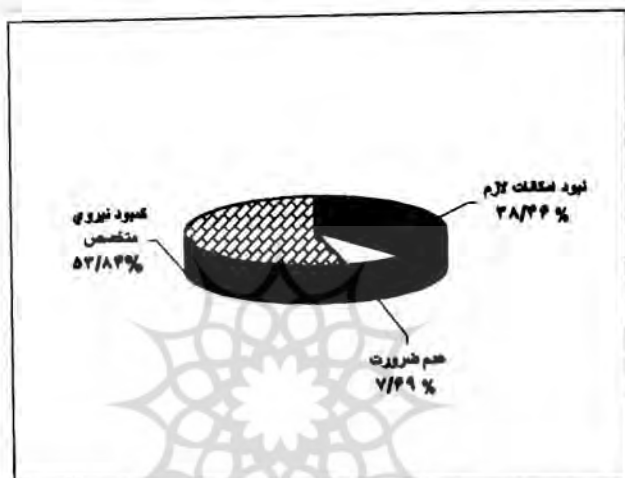
جدول ۲. وضعیت سازماندهی مواد و منابع در کتابخانه‌های ۱۰ گانه

کتاب	نشریات ادواری			استاد و مدارک		مواد دیداری - شنیداری	
	موضوعات	الفبای	موضوعی	نیت در	نمایه‌سازی	شماره	نامنظم
رتبه‌بندی	کلی	عنوان	کاردهس	نیت	نیت	نیت	نیت
۷	۱	۴	۱	۵	۲	۳	۴
۲۰	۷۰	۴۰	۱۰	۵۰	۲۵	۳۷/۵	۴۴/۴۵

۷ کتابخانه از قواعد انگلو امریکن استفاده می‌کنند و در ۳ کتابخانه از قاعده استاندارد خاصی استفاده نمی‌شود. شیوه رده‌بندی کتاب‌ها نیز در ۴ کتابخانه دیویی و در ۳ کتابخانه دیگر کنگره است. بررسی‌های صورت گرفته در مورد دلایل عدم استفاده از فهرست‌نویسی و نمایه‌سازی بیانگر آن است که اکثر کتابخانه‌ها کمبود نیروی انسانی متخصص و نبود امکانات لازم را در این امر مؤثر دانسته‌اند، به نحوی که تنها ۵۰ درصد کتابخانه‌ها جهت سازماندهی از رایانه استفاده می‌کنند که نسبت استفاده در بخش‌های مختلف متفاوت است. به همین نسبت نیز در ارائه خدمات، تنها ۴ کتابخانه از نظام‌های ماشینی بهره می‌گیرند.

وضعیت استفاده از شبکه‌های اطلاع‌رسانی در میان کتابخانه‌های تحت بررسی نشان دهنده

نادیده گرفتن اهمیت این شبکه‌ها در امر اطلاع‌رسانی نوین است. بدین ترتیب که تنها ۱۰ درصد کتابخانه‌ها امکان استفاده از نظام پیوسته^۱، ۴۰ درصد دارای شبکه داخلی و ۶۰ درصد دارای امکانات استفاده از شبکه‌های محلی، ملی، و بین‌المللی هستند.

نمودار ۴. دلایل عدم استفاده از فهرست‌نویسی و نمایه‌سازی در سازماندهی

بیشترین درصد همکاری صورت گرفته در میان کتابخانه‌های مخابرات مربوط به امانت بین کتابخانه‌ای با ۵۰ درصد، و کمترین آن مربوط به مبادله اطلاعات و اسناد و استفاده از خدمات اطلاع‌رسانی با ۱۶/۶۶ درصد می‌باشد. در این میان ۹۰ درصد روش‌های مورد استفاده جهت امانت منابع در کتابخانه‌های مورد بررسی به صورت روش دستی است و تنها در یک کتابخانه از روش ماشینی استفاده می‌شود.

نتایج نظرخواهی درباره لزوم استفاده از شبکه در جامعه تحقیق بیانگر این نسبت‌ها است که ۲۶/۴۷ درصد کتابخانه‌ها لزوم کاربرد شبکه را جهت اشتراک منابع و بالا بردن سرعت در کار و کاهش هزینه، و ۲۳/۵۲ درصد همگام شدن یا کتابخانه‌های پیشرفته و ارائه خدمات بهتر بیشتر را مؤثر می‌دانند. با در نظر گرفتن نسبت‌های حاصله روشن می‌گردد که اکثریت کتابخانه‌ها با تأسیس شبکه و استفاده از قابلیت‌های آن موافق هستند.

نمودار ۵. چگونگی نظرات کتابخانه‌ها درباره لزوم استفاده از شبکه

انگیزه‌ها و دلایل ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی برای کتابخانه‌های شرکت مخابرات مستقر در استان تهران

با توجه به نتایج حاصل از بررسی وضعیت کتابخانه‌های مورد مطالعه، و با تکیه بر دلایل و شواهد به دست آمده، مهم‌ترین دلایل و انگیزه‌ها را می‌توان چنین برشمرد:

۱. عدم برقراری ارتباط فعال و کارآمد میان کتابخانه‌ها

اکثر کتابخانه‌های تحت بررسی از تعداد، نوع، و زمینه‌های موضوعی فعالیت سایر کتابخانه‌ها اطلاع دقیقی در دست ندارند. اگر هم اطلاعاتی وجود داشته باشد ناقص است و محدود به یک یا دو کتابخانه عمده می‌شود. همین امر باعث شده تا کتابخانه‌ها به عنوان منبع اطلاعاتی در مواردی که یک منبع خاص و مورد نیاز را در اختیار ندارند نتوانند به سرعت با ایجاد ارتباط با سایر کتابخانه‌ها در صدد رفع نیاز برآیند. نهایت اینکه کتابخانه خود راساً اقدام به تهیه چنین منبعی می‌کنند. این امر وقت و هزینه زیادی را می‌طلبد، در صورتی که با وجود ارتباط فعال و کارآمد می‌توان در عرض کم‌ترین زمان ممکن به منبع مورد نیاز دست پیدا کرد.

۲. عدم امکان ارتباط مناسب میان کارکنان کتابخانه‌ها

همان‌طور که ذکر شد ارتباط فعالی میان کتابخانه‌های مورد بررسی وجود ندارد. به تبع این

امر انتظار نمی‌رود که ارتباط کارکنان به صورت گسترده وجود داشته باشد. این نبود ارتباط میان کارکنان با توجه به پایین بودن تخصص حرفه‌ای آنها در اکثر کتابخانه‌ها باعث خواهد شد تا از دریافت تجربیات همکاران و آموزش‌های مورد نیاز بی‌بهره باشند، در صورتی که با وجود ارتباط فعال میان کارکنان می‌توان با ایجاد دوره‌های آموزشی و کلاس‌های عملی کوتاه مدت، و نیز تبادل نظر از تکرار بسیاری از موارد کاست و بر سطح توانایی‌های آنها هر چه بیشتر افزود. طرح پیشنهادی شبکه در صورت عملی شدن می‌تواند گام مهمی در این زمینه باشد.

۳. عدم کنترل کتابشناختی صحیح و سازماندهی مناسب

شاید یکی از بزرگ‌ترین معضل کتابخانه‌ها، حتی در میان کتابخانه‌های دارای منابع روزآمد و کافی، عدم کنترل کتابشناختی صحیح و سازماندهی مناسب باشد. در واقع هیچ کتابخانه‌ای در این میان نمی‌تواند ادعا بکند که از مجموعه سایر کتابخانه‌ها با خیر است. همان‌طور که نتایج نشان داد اکثر کتابخانه‌ها در زمینه منابع اطلاعاتی خود از جمله کتاب، نشریات، اسناد و گزارش‌ها و مواد دیداری و شنیداری از سازماندهی مناسبی برخوردار نبودند. همین عوامل باعث می‌شود با توجه به تحقیقاتی بودن اکثر مراکز، فعالیت‌های تحقیقاتی تکراری صورت گیرد. در صورتی که می‌توان با تهیه فهرستی از آخرین کارهای صورت گرفته و تبادل آن از طریق شبکه همکاری بین کتابخانه‌ای از تکرار چنین موارد وقت‌گیر و پرهزینه‌ای کاست.

۴. ایجاد هماهنگی در انجام فعالیت‌های کتابخانه‌ای

عدم ارتباط کارآمد میان کتابخانه‌ها و نبود سیاست مشخص در زمینه فراهم‌آوری، سازماندهی، و ارائه خدمات باعث شده است تا تمامی کتابخانه‌ها خود راساً اقدام به انجام تمامی موارد یادشده کنند که اکثراً از هماهنگی‌های لازم برخوردار نیست. به عنوان مثال می‌توان به فهرست‌نویسی کتاب و یا نمایه‌سازی اسناد اشاره کرد که به اشکال مختلف و با سلیقه‌های متفاوتی صورت می‌گیرد، و یا فرایند کار سفارش که بدون هماهنگی با سایر کتابخانه‌ها صورت می‌گیرد. این در حالی است که اکثر کتابخانه‌ها از نظر بودجه از وضعیت مناسبی برخوردار نیستند.

۵. تمرکز منابع اطلاعاتی در برخی کتابخانه‌ها

همان‌طور که اشاره شد به دلیل عدم هماهنگی در انجام فعالیت‌ها، تنها معدود کتابخانه‌هایی در این میان وجود دارند که در برگیرنده مجموعه‌های غنی از جمله کتاب، نشریه و اسناد و مدارک به زبان‌های فارسی و انگلیسی هستند. اما به جهت عدم ارتباط فعال میان کتابخانه‌ها و

عدم تدوین خط‌مشی روشن در این زمینه، کتابخانه‌های کم بضاعت یا از این منابع بهره نمی‌گیرند و یا اینکه استفاده آنها از منابع این کتابخانه‌ها در سطح نازلی قرار دارد.

۶. ضعف در ارائه خدمت اطلاع‌رسانی کارآمد

همان‌طور که در بحث خدمات کتابخانه‌ها اشاره شد عمده‌ترین خدمات این کتابخانه‌ها به ابتدایی‌ترین خدمات کتابخانه‌ای محدود می‌شود که این برای کتابخانه‌های تخصصی در چنین سطحی چه بسا بسیار ناامیدکننده است. این خود از یک سو نشان‌دهنده آن است که کتابخانه‌ها بیشتر خدمات خود را به محققان داخل مراکز محدود کرده‌اند، و از طرف دیگر به علت عدم ارتباط با سایر کتابخانه‌ها در صدد ارائه خدمات کارآمد برنیامده‌اند.

۷. عدم ایجاد ارتباط فعال با سایر کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در داخل و خارج از کشور

همان عواملی که باعث ایجاد عدم ارتباط فعال میان کتابخانه‌های مورد بررسی شده است در اینجا نیز باعث شده است تا این کتابخانه‌ها به نوبه خود ارتباط فعالی را با کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی داخل و خارج نداشته باشند. برخی از این عوامل عبارتند از:

۱. نبود امکانات و تجهیزات لازم جهت برقراری ارتباط، به خصوص در مورد برقراری ارتباط با مراکز خارج از کشور؛
۲. کارکنان کتابخانه‌ها که اکثراً تخصص و تجربه کافی را در مورد امکان بهره‌گیری از امکانات و تجربیات سایر کتابخانه‌ها ندارند؛
۳. بالا بودن هزینه ارتباط، خصوصاً در مورد ارتباط با مراکز خارج از کشور؛
۴. عدم همکاری کتابخانه‌ها با کتابخانه‌هایی که از لحاظ مجموعه بضاعت کمی دارند، بخصوص در زمینه همکاری با کتابخانه‌های داخل کشور؛
۵. در مواردی که امکان برقراری ارتباط وجود داشته کارایی چندانی برای سایر کتابخانه‌های مخابرات به دنبال نداشته است.

با توجه به مطالب و عوامل یاد شده با ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی کارآمد میان کتابخانه‌ها می‌توان ضمن فایز آمدن بر مشکلات یاد شده، و با همکاری مستمر بین کتابخانه‌ای از بروز مشکلات آتی جلوگیری کرد، و امکان بهره‌گیری یکسان از خدمات را برای تماس کتابخانه‌ها فراهم آورد.

۸. حمایت کتابخانه‌های مورد بررسی از تأسیس شبکه اطلاع‌رسانی

با بررسی و نظرخواهی صورت گرفته در مورد تأسیس شبکه و استفاده از قابلیت‌های آن در میان جامعه مورد بررسی معلوم شد که تمامی آنها با ایجاد این طرح موافق هستند و امیدوارند که بعد از ایجاد چنین شبکه‌ای تا حد زیادی مشکلاتی که هم اکنون با آن مواجه‌اند برطرف شود. این خود می‌تواند دلیل محکمی باشد که در جهت حمایت از این طرح پیشنهادی ارائه شده است.

هدف شبکه

هدف اصلی شبکه اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های شرکت مخابرات مستقر در استان تهران عبارت است از: تشخیص و استقرار بهترین روش برای گسترش و توسعه جریان اطلاعات میان کتابخانه‌های عضو که این امر با تبادل اطلاعات و اشتراک منابع در چارچوب مشخص و براساس یک رشته موافقت‌نامه‌ها و قراردادهای، و نیز ارتباط دو سویه و چند سویه میان کتابخانه‌ها و محققان برای استفاده متقابل از منابع اطلاعاتی تشکیل می‌گردد.

دامنه پوشش موضوعی شبکه

یکی از شاخص‌های تفکیک شبکه‌های اطلاع‌رسانی دامنه موضوعی منابع موجود در شبکه است. کلیه خدماتی که شبکه ارائه می‌دهد جهت برآورد نیازهای اعضای شبکه با توجه به گرایش‌های موضوعی آنها است. همچنین در ارتباط با شبکه‌های داخلی و خارجی، زمینه‌های موضوعی شبکه‌های طرف همکاری از دلایل اصلی برقراری ارتباط با آنها است.

نتایج به دست آمده در مورد زمینه‌های موضوعی، عضو شبکه تعیین‌کننده دامنه پوشش موضوعی شبکه اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های شرکت مخابرات مستقر در استان تهران است. طبق نتایج به دست آمده زمینه‌های اصلی موضوعی شبکه به ترتیب اهمیت عبارتند از: مخابرات، الکترونیک و رایانه، علوم پایه، و علوم فضا. در این میان بیشترین گرایش مربوط به مخابرات، الکترونیک و رایانه است و موضوعات دیگر نسبت به سه موضوع اصلی یاد شده از درجه اهمیت کمتری برخوردارند. گفتنی است که هریک از موضوعات اصلی یاد شده دارای گرایش‌ها و زیرمجموعه‌های فرعی تری نیز خواهند بود که توجه به این زیرمجموعه‌ها در بخش فراهم‌آوری هسته شبکه امری ضروری در جهت تأمین نیازهای اطلاعاتی در مراکز تحقیقاتی و فنی عضو شبکه خواهد بود. پیشنهاد می‌شود که بخش فراهم‌آوری هسته شبکه، سیاهه‌ای از موضوعات اصلی شبکه و گرایش‌های مختلف آن را از مراکز عضو شبکه تهیه کند تا در کار فراهم‌آوری، چه به صورت متمرکز و غیرمتمرکز نهایت کارآمدی صورت گیرد.

ریخت‌شناسی شبکه

با توجه به انواع خدمات و میزان تمرکز آنها، وضعیت کتابخانه‌ها و نیاز اعضا، ریخت‌شناسی مناسب جهت این شبکه را می‌توان از نوع ترکیبی و آمیخته دانست. انگیزه انتخاب این نوع ریخت‌شناسی کارکردها و خدماتی است که شبکه انجام می‌دهد. بدین ترتیب که برخی از فعالیت‌های شبکه مانند فهرست‌نویسی و رده‌بندی، فراهم‌آوری منابع خارجی، خدمات تحویل مدرک، آگاهی‌رسانی جاری، تدوین استاندارد، خدمات تحقیق و توسعه و آموزش، به صورت متمرکز انجام می‌گیرد. خدماتی نیز مانند امانت بین کتابخانه‌ای، تهیه منابع، تهیه برخی کتابشناسی‌های جاری، تخصصی، و موضوعی به صورت غیرمتمرکز یا به اصطلاح توزیعی انجام می‌گیرد.

علت اصلی پیشنهاد چنین طرحی، کمبود نیروی انسانی متخصص، تجهیزات، بودجه و هماهنگی در ارائه کارهاست. البته پیشنهاد ارائه شده در مورد ادامه کار شبکه و توسعه مراکز عضو، در صورت نیاز می‌تواند از لحاظ ریخت‌شناسی تغییراتی داشته باشد که این امر مستلزم رفع کمبودها و نارسایی‌های ذکر شده است. در مجموع باید اظهار داشت که با توجه به شرایط و وضعیت کتابخانه‌های مورد بررسی، در حال حاضر ارائه برخی از خدمات به صورت متمرکز ممکن است و ارائه برخی دیگر از خدمات به صورت غیرمتمرکز. از همین روست که ریخت‌شناسی شبکه پیشنهادی از نوع ترکیبی و آمیخته در نظر گرفته شده است.

نتیجه‌گیری

بررسی جاری صورت گرفته در مورد کتابخانه‌های شرکت مخابرات مستقر در استان تهران حاکی از آن است که این کتابخانه‌ها از نظر نیروی انسانی با مشکل مواجه هستند. مجموعه‌سازی و سازماندهی اکثر کتابخانه‌ها از وضعیت مناسبی برخوردار نیست. این امر ناشی از عدم به‌کارگیری نیروی متخصص، به‌کارگیری قواعد غیراستاندارد در فهرست‌نویسی و رده‌بندی، استفاده نادرست از تجهیزات موجود و برنامه‌های خاص کتابداری و کمبود بودجه است. همچنین از نظر ارائه خدمات بین کتابخانه‌ای وضعیت مطلوبی وجود ندارد و حتی برخی از کتابخانه‌ها امکان ارائه چنین خدماتی را ندارند.

با در نظر داشتن شرایط و وضعیت این کتابخانه‌ها، طرحی برای همکاری و ایجاد رابطه متقابل در قالب شبکه پیشنهاد شده است. در این طرح دلایل و انگیزه‌های ایجاد شبکه، اهداف و وظایف شبکه، اعضا و پوشش شبکه، کارکردهای شبکه، دامنه موضوعی شبکه، تشکیلات اداری شبکه، و ریخت‌شناسی شبکه آمده است و به تناسب مجموعه‌ها و امکانات کتابخانه‌های

مورد بررسی، ریخت‌شناسی ترکیبی و آمیخته برای این شبکه پیشنهاد شده است. به این معناکه برخی از فعالیت‌های خدماتی شبکه متمرکز و برخی دیگر به صورت غیرمتمرکز انجام می‌گیرد.

پژوهش‌های پیشنهادی

برای استفاده بهینه از کتابخانه‌های شرکت مخابرات و ارائه خدمات بهتر و بیشتر انجام طرح‌های تحقیقی ذیل پیشنهاد می‌گردد.

۱. بررسی استفاده محققان شرکت مخابرات از منابع اطلاعاتی؛
۲. بررسی میزان همپوشانی اطلاعاتی موجود در کتابخانه‌های تحت پوشش شرکت مخابرات مستقر در استان تهران؛
۳. بررسی رابطه تولید، توزیع، و مصرف اطلاعات در سطح کتابخانه‌های تحت پوشش شرکت مخابرات مستقر در استان تهران؛
۴. بررسی راه‌های توسعه و گسترش خدمات اطلاع‌رسانی در شبکه کتابخانه‌های شرکت مخابرات مستقر در استان تهران؛

مأخذ

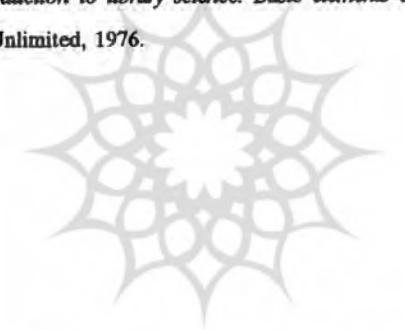
۱. آذرنگ، عبدالحسین. *اطلاعات و ارتباطات*. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۰.
۲. آذرنگ، عبدالحسین. *شبکه برای انتقال دانش فنی و حرفه‌ای*. تهران: دبیرخانه شورای عالی هماهنگی آموزشی فنی و حرفه‌ای کشور، ۱۳۶۳.
۳. آذرنگ، عبدالحسین. "شبکه در اطلاع‌رسانی". *ویژه‌نامه اطلاعات*، ۴۱ (شهریور ۱۳۶۹): ۱۹-۲۶.
۴. بذرافشان، حسن. "شبکه گسترده". *فصلنامه کتاب*، ۱۴ (زمستان ۱۳۷۵): ۹۱-۱۰۷.
۵. بذرافشان، حسن. "نکاتی چند پیرامون شبکه‌های محلی (LAN)". *پژوهش و مهندسی*، ۹ (اسفند ۱۳۷۲): ۴۲-۴۵.
۶. بهمن‌آبادی، علیرضا. "طرح پیشنهاد ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی برای کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی استان تهران". *پایان‌نامه فوق لیسانس کتابداری*، دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۷۲.
۷. "چرا شبکه". *علم الکترونیک و رایانه*، ۲۵۲ (آذر و دی ۱۳۷۵): ۵۲.
۸. دالوند، مهناز. "طرح پیشنهادی ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی برای مرکز اطلاعاتی علوم زمین در تهران". *پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری*، دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۷۴.
۹. سخانی، محمدجواد؛ رحیمی، عبدالرحیم. *اصول شبکه‌های رایانه‌ای و راهبری سیستم عامل NETWARE*. قم: نشر دانش ایران، ۱۳۷۶.
۱۰. سلیمی باهر، حسین؛ رخشان‌پور، جلیل؛ امانی، غفور. "چگونگی و نحوه تشکیل شبکه‌های اطلاعاتی". *پژوهش و مهندسی*، ۱۸ (آذر ۱۳۷۳): ۱۹-۲۳.
۱۱. شیری، علی‌اصغر. "طرح پیشنهادی تأسیس شبکه اطلاع‌رسانی برای کتابخانه‌های تحت پوشش معاونت

آموزش و تحقیقات وزارت جهاد سازندگی. پایان نامه فوق لیسانس کتابداری، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۴.

۱۲. طرح پیشنهادی شبکه اطلاع‌رسانی علمی و فنی کشور، پزشکی، کشاورزی، علوم طبیعی، ریاضی و فنی مهندسی. تهران: مرکز اسناد و مدارک علمی، ۱۳۶۲.

۱۳. مهدوی، محمدنقی. *شبکه‌های اطلاعاتی*. تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی، مرکز اسناد و مدارک علمی ایران، ۱۳۶۶.

1. Montgomery, K. L.; Dowling, G.E. The governance of Library network: Purposes and expectations, In *structure and governance of library networks*, (eds. Allen kent & T.J. Galrin). NewYork: Marcel Dekker, 1979. pp.179-200.
2. Rouse, William B. and Rouse, Sandra H. *Management of Library networks*. NewYork: John Wiley and Sons, 1980.
3. Shera, Jesse H. *An introduction to library science: Basic elements of library science*. Littleton, Colorado: Libraries Unlimited, 1976.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی